

БЮДЖЕТ-ҚАРЖЫ САЯСАТЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ

Саясат (грек тілінен аударғанда) мемлекеттік басқару өнерін білдіреді. Кең мағынада саясат бұл арнайы тұжырымдама бір субъектілердің мүдделерін қорғау және іске асыру жөніндегі басқалардың мүдделеріне қарсы, қысқа мағынада субъектінің белгілі бір іс-шараларға қол жеткізу жөніндегі қызмет мақсаттарының жиынтығы. Қысқа мағынадағы анықтама "менеджмент" терминінің мазмұнының ғылыми бағытын ашады. Мемлекеттік басқарудың міндеті мемлекеттік саясатты іске асыру болып табылады.

Кез келген саясат - бұл кем дегенде екі субъектінің қарым-қатынасына қатысты өз қызығушылығын қорғау және іске асырудағы қандай да бір объекті үшін болатын экономикалық үдеріс (материалдық, әлеуметтік, өмірлік және рухани құндылықтар). Сондықтан саясат төмендегі сілтеме бойынша жіктеледі:

-объектінің типі бойынша (әлеуметтік және экономикалық); субъектінің түрлері бойынша (жеке меншік, ұжымдық және мемлекеттік)

Мемлекет саясаты - мемлекеттік мүдделерді қорғау және іске асыру, құрылымдық және қоғамдық құқықтық тәртіпті қарастыратын тұжырымдаманың жиынтығы.

Нарықтық экономика жағдайындағы мемлекет саясаты - әлеуметтік-экономикалық, саяси, әскери және құқықтық шараларды ұйымдастырудағы мемлекеттік билік органдары жүзеге асыратын кешенді әдіс тәсілдердің жиынтығы. Төмендегі 1 суретте экономикалық реттеу саясатының құрылымы берілген [1].

Сурет – 1 Экономикалық реттеу саясатының құрылымы

Әлеуметтік экономикалық саясаттың негізгі бөлігін қаржы саясаты құрайды. Қаржы саясаты қаржылық механизм арқылы нақты шаруашылық өмірде іске асырылады. Соңғысы қаржыны ұйымдастыру, жоспарлау және басқару түрлерінің, нысандары мен әдістерінің жүйесін білдіреді. Қаржы тетігі арқылы шаруашылық жүргізудің әртүрлі деңгейлерінде және шындық салаларында экономикалық және әлеуметтік дамудың мемлекеттік бағдарламаларын орындау үшін ақша қаражаты мен ақшалай жинақтардың мақсатты қорларын қалыптастыру және пайдалану жөніндегі қаржылық қатынастарды басқару жүргізіледі.

Қаржы саясатының құрамынан бюджет саясатын қарастыруға болады. Бюджет саясатының құрамына салық, фискалды және инвестициялық саясат жатқызылады.

Бюджет саясаты - бұл мемлекет жүргізіп отырған қаржы саясатының бір бөлігі. Ол бюджет кірістерін қалыптастыру, олардың шығыстарын жүзеге асыру, бюджетаралық қатынастарды жүргізу кезінде қаржы саласындағы қатынастарды ұйымдастыру қағидаттарын айқындайды. Бұл саясат мемлекет орталықтандырып отырған қаржы ресурстарының пропорциялары мен мөлшеріне әсер етеді, ел экономикасын дамыту мақсатында шығыстардың құрылымы мен бюджет қаражатын қолдану келешектерін айқындайды [2].

Мемлекеттің бюджет саясаты инвестициялық саясатты жүргізу, қызметтің басым салаларына қатысты бюджеттік шығыстарды жоспарлау кезінде салық алымдарын жүзеге асыру арқылы кәсіпорындар мен мемлекет арасында болып жатқан қаржы саласындағы барлық қатынастарды

реттейді. Мемлекет экономикаға мақсатты түрде әсер етеді, мемлекеттік шығындардың көлемі мен құрылымын, салық салу мен мемлекеттік меншікті өзгертеді, олар көмегімен бюджет саясаты жүргізілетін құралдар болып табылады. Оның басты параметрлері бюджетте көрініс табады және мемлекеттік қаржыны басқару құралы ретінде әрекет етеді.

Әдебиеттер

1. В.Д. Фетисов Бюджетная политика Российской Федераций – Учебное пособие для вузов // М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003 – 367 стр.

2. Есенгельдин Б.С., Акбаев Е.Т. Қазақстан Республикасының бюджет саясаты: теориясы, тәжірибесі, және даму бағыттары // Монография. ҚарМУ баспасы, 2017 жыл

Амирова П.К., 1 курс магистранты (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ)
Ғылыми жетекшісі - э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Е.Т. Акбаев

БЮДЖЕТ САЯСАТЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Бюджет саясаты – бұл мемлекеттің экономикаға мемлекеттік шығыстардың құрылымы мен көлемін өзгерту барысында, сонымен қатар салық салу мен мемлекеттік меншіктің құрылымына өзгеріс енгізу нәтижесінде мақсатты әсер етуі. Бұл жағдайда бюджет саясаты мемлекеттік қаржыны басқарудың құралы ретінде талданады, яғни негізгі параметрлері бюджетте бейнеленеді.

Экономикаға әсер ету үшін мемлекет әртүрлі экономикалық және әкімшілік әдістерді пайдаланады, олардың бірі бюджет саясаты болып табылады. Ғалымдардың, мемлекеттік қаржы саласындағы мамандардың бюджет саясатын анықтау бойынша көзқарастарындағы айырмашылықтарға қарамастан, олардың барлығы қаржы саясатының (ақша-кредит, инвестициялық, баға, салық) басқа бағыттарымен салыстырғанда жетекші орын алады және мемлекеттің өз мақсаттары мен міндеттерін орындауы үшін қызмет етеді.

Қазақстан Республикасы біртұтас мемлекет болып табылады (Франция, Жапония, Түркия, Қытай және т.б. сияқты), демек, оған Орталық (жалпы мемлекеттік, республикалық) бюджет пен жергілікті бюджеттерді қамтитын екі деңгейлі бюджет жүйесі тән. Федеративті мемлекеттердің бюджеттік жүйелерімен салыстырғанда, Қазақстан Республикасы Бірыңғай бюджеттік жүйесі түсіну үшін жеңіл, ашық, қолжетімді болуы тиіс. Алайда орталық және жергілікті деңгейде бюджетті болжау, жоспарлау және атқару бөлігінде елеулі проблемалар бар және ұғынуды талап етеді [1].

Бюджет саясатының негізін экономиканың қызмет етуінен қалыптасқан ерекшеліктерді қарастыру барысында, келешекте нақты басты міндеттердің орындалуына қажетті қолданылатын және құрылатын қаржылық ресурстарға арналған стратегиялық бағыттар құрайды. Сондықтан мемлекетті жалпы қаржылық қатынастардың ең басты субъектісі ретінде қарастыру қаржылық ресурстарға байланысты, себебі мемлекет мақсатты бағыттардың орындалу барысында қаржы ресурстарына иелік етеді. Атақты экономист Р.Масгрейв «Мемлекеттік қаржы теориясы» атты еңбегінде бюджет саясатын қалыптастырудың үш түрін анықтады:

1. Аллакациялық құрылым. Экономикада қаржы ресурстарын орналастыру кезінде нарықтық механизмге түзету жасау қажеттілігімен байланысады, яғни нарықта тиімсіз қызмет түрлері қарастырылса. Мысалы, мемлекет салықтардың көмегімен теріс сыртқы әсері аз тауар өндірісінің шектеулі болуын және мемлекеттік шығыстардың көмегімен игіліктерді өндіру мүмкіншілігіне септігін тигізеді.

2. Бөлу құрылымы. Кірістерді нарықтық бөлу нәтижесі мен алғы шарттарының өзгеру барысында жүзеге асырылады. Мысалы, қызметкерлерден салықтарды жинай отырып мемлекет жәрдемақы мен зейнетақы төлейді.

3. Тұрақтандыру құрылымы. Макроэкономикалық тепе-теңдікке бюджет саясатының шарты түрде әсер етуі бойынша анықталады. Бұл тепе-теңдік салықтардың мөлшері және сипаты бойынша, несие жүйесінің жағдайы, мемлекеттік қарыздың көлемі және мемлекеттік шығыстардың мөлшері барысында бейнеленді [2].

Бюджет саясатының әлеуметтік-экономикалық нәтижелігі негізінен келесі бағыттарға байланысты. Мемлекет әлеуметтік-экономикалық үрдістерді реттей отырып қоғамдық шығыстар мен олардың нәтижелерінің мақсаттарға сәйкес келуін сипаттайды. Әлеуметтік-экономикалық үрдістерді реттеудің мақсаты бір бірімен қарама қайшылыққа келеді. Бұл қатынас «Филипп қисығы» бойынша